मनास बोध.

हें काव्य

गंगाधर सीताराम अभंग अतीतकर
माजी स्कूलमास्तर हरसोला जिल्हे इंदूर.
'पद्यात्मक' तोंडचे हिरेबांचे कर्ते.

यांनीं

आत्म हितास्तव रचिलें.

तें,

इंदूर येथें—
"श्रीलक्ष्मी-विलास" छा० छा०
आवृत्ति १ ली, प्रती १०००
सन १९०८

किंमत ४ आणे.

अर्पण पत्रिका.

माझी जन्मदात्री

तीर्थरूप गंगाभागीरथी जानकी मातुश्रीचे चरणारविंदीं, हें काव्य पुत्र वात्सल्य भावानें, प्रेम पुरःसर अत्यंत लीनतेनें, अर्पण केलें असे.

नम्र सेवक,

गंगाधर सीताराम अभंग.

आश्रय दात्यांचीं नांवें.

श्रीमंत सेतुराम महाराज पवार साहेब संस्थान मलठण.

श्रीमंत सरदार संताजीराव बनसुडे जावईबुवा साहेब होळकर सरकार.

श्रीमती मोठ्या मासाहेब संस्थान धार.

श्रीमती गोजरा मासाहेब संस्थान देवास, पाती २

रावसाहेब कृष्णराव गोविंद रेशीमवाले व आनंदीमित्र-समाज इंदूर.

सदरहू पुस्तक छापण्यास वरील, श्रीमंत व गुणज्ञ रसिक लोकांनीं उदाराश्रय दिल्या बद्दल, पुस्तक कर्ता सर्वांचा फार फार आभारी आहे.

गंगाधर सीताराम अभंग.

प्रस्तावना.

सांप्रत काळीं, कांहीं स्वार्थ व परमार्थ साधावा अशी इच्छा धारण करून, " **मनास बोध** " या नांवाचें काव्य **श्री** षड्गुणैश्वर्य संपन्न विश्वनाथ कृपाकटाक्षें तयार केलें तें " **मनास** " मान्य होऊन, फलदायक होवो अशी जगन्नियंत्यास प्रार्थना आहे.

या पुस्तकाच्या नांवावरूनच यांतील विषयाचें अनुमान वाचकांस सहज करितां येईल.

मु. इंदूर. पुस्तक कर्ता,

शके १८३० **गं. सी. अभंग.**

सूचना :–सदरहू पुस्तकें इंदूर येथें, न्याहालपुऱ्यांत **रामकृष्ण नथूसेट** सोनार यांजकडे विकत मिळतील.

॥श्रीशंकर समर्थ.॥

मनास बोध.

मंगलाचरण.

(भुजंग प्रयातवृत.)

॥ कुधी मूढ आहें नसे ज्ञान मातें ॥
॥ सुधी दे गणेशा नमो त्वत्पदातें ॥
॥ नमो शारदा बुद्धि द्यावी विशाळ ॥
॥ मना बोधितों बोध होवो रसाळ ॥ १ ॥
॥ महा पुण्यक्षेत्रीं करी वास काशी ॥
॥ कृपादृष्टिं पाहे सदा सेवकासी ॥
॥ जया दर्शनें नासती पाप-राशी ॥
॥ नमस्कार साष्टांग विश्वेश्वरासी ॥ २ ॥

॥ कृतांता दिसे काल कल्पांत रुद्र ॥
॥ परी दीन-दासा दयेचा-समुद्र ॥
॥ उमेशा हरा पाव या किंकराला ॥
॥ नमस्कार माझा शिवा-शंकराला ॥ ३ ॥
॥ दिसे भव्यमूर्ति प्रभा दिव्य अंगीं ॥
॥ वसे ज्ञान वैराग्य तें आत्मरंगीं ॥
॥ जयाचा गुरू श्रीपती चापधारी ॥
॥ नमीं रामदासा मना सद्विचारी ॥ ४ ॥
॥ मना बोधितां यत्न सिद्धीस नेला ॥
॥ जयें दासबोधामृत-ग्रंथ केला ॥
॥ मना तोचि रे सद्गुरू रामदास ॥
॥ नमस्कार माझा तयाचे पदास ॥ ५ ॥
॥ अकस्मात वैराग्य देहीं निमालें ॥

॥ चिदानंद रूपीं सदा मग्न झालें ॥
॥ जयें तोडिला शीघ्र संसार फांसा ॥
॥ नमस्कार माझा तया रामदासा ॥ ६ ॥

॥ मना चंचळा वेग तूझा अपार ॥
॥ शशी सूर्य वायू जलाहूनि पार ॥
॥ कुठें काशि कांची कुठे बद्रिनाथ ॥
॥ धरा सर्व पाहूनि येसी क्षणांत ॥ ७ ॥
॥ शिवा सारिखा देव नाहीं कृपाळ ॥
॥ सदा रक्षितो संकटीं विश्वपाळ ॥
॥ असा देव भोळा मनाला कळेना ॥
॥ तयाच्या-पदीं चित्त हें आकळेना ॥ ८ ॥
॥ विवेकें करावें मना कृत्य कांहीं ॥

॥ असें सांगती सद्गुरू नित्य पाहीं ॥
॥ स्वकर्मीं स्वधर्मीं सदा लक्ष्य ठेवीं ॥
॥ पिता देव माता गुरू-पाय सेवीं ॥ ९ ॥
॥ जसें कर्म ज्याचें तसी बुद्धि होते ॥
॥ जसा पुण्य ठेवा तसें सौख्य हो तें ॥
॥ ह्मणूनी मना चाल बापा सुमार्गीं ॥
॥ नको पाय ठेवूं कधीं आड-मार्गीं ॥ १०
॥ दुराचार लाचार सोडोनि द्यावा ॥
॥ सदाचार साचार तो शीघ्र घ्यावा ॥
॥ नसो लेश चित्तीं मना दुर्गुणाचा ॥
॥ सदा छंद लागो मना सद्गुणाचा ॥ ११ ॥
॥ स्वयें पाप कर्मा मना झांकितोसी ॥
॥ पराचे मना दोष कां चाखितोसी ॥

॥ परस्त्री बघूनी मना धांव घेसी ॥
॥ मना कामबाणें कसा अंध होसी ॥ १२ ॥
॥ मना द्वेष हेवा करोनी पराचा ॥
॥ वृथा लावणें डाग हा खापराचा ॥
॥ जरी तूज कांहीं मना काम नाहीं ॥
॥ जडो रामनामीं मना कामना ही ॥ १३ ॥
॥ कळोनी मना वागसी तूं कसारे ॥
॥ जना सांगसी ज्ञान वांयाचि सारें ॥
॥ असें वागतां स्वार्थ कांहीं घडेना ॥
॥ अहंता-बळें ईश दृष्टीं पडेना १४ ॥
॥ मना हांव आतां पुरे दुर्गुणाची ॥
॥ हृदीं साठवीं भूषणें सद्गुणाचीं ॥
॥ नको दुष्ट चाळे करूं पापराशी ॥

॥ कसा पावसी किंकरा शंकरासी ॥ १५ ॥
॥ कुधीं वासना निंद्य कर्मास त्यागी ॥
॥ दुराचारि होऊं नको मृत्यु-भागीं ॥
॥ कुमार्गीं मना वागतां सौख्य वाटे ॥
॥ परंतू पुढें बोचती तीव्र काटे ॥ १६ ॥
॥ नकोरे मना संग तो दुर्जनाचा ॥
॥ तनुग्रासितो नाश होतो धनाचा ॥
॥ जनीं दंभ दावूं नको मीपणाचा ॥
॥ गळां पाश घालूं नको दुर्गुणाचा ॥ १७ ॥
॥ जनीं हांसि होईल दुष्कर्म-योगें ॥
॥ जरा शीघ्र ये उग्र रोग भोगें ॥
॥ कळे निंद्य ऐसें मना दुर्विधान ॥
॥ तरी कां न होसी गड्या सावधान ॥ १८ ॥

। दिसे पापकर्मी जनीं दैन्यवाणा ॥
। परा ज्ञान सांगे ह्मणे मी शहाणा ॥
। मना ज्ञान त्याचें वदावें न वाचे ॥
। जिणें व्यर्थ लोकीं अशा मानवाचें ॥ १९ ॥
। सदा मूर्ख निंदी गुरू माय बाप ॥
। जना बोधुनी दावितो स्वप्रताप ॥
। जळो तोंड काळें बघावें न त्याचें ॥
। मना त्यास धिक्कार धिक्कार वाचे ॥ २० ॥
। दुराचार कर्में करी गुप्त पाप ॥
। कथी बोध लोकां स्वयें दुष्ट साप ॥
। कळोनी मना कोड पूर्वी जिवाचें ॥
। मना त्यास धिक्कार धिक्कार वाचे ॥ २१ ॥
। मना मित्रता जोडुनी मान कापी ॥

॥ मनीं गूढआटी कळेना कदापी ॥
॥ करी घात विश्वास देवोनि जो कीं ॥
॥ असो त्यास धिक्कार धिक्कार लोकीं॥ २२
॥ जसें ज्ञान लोकांप्रती सांगसी रे ॥
॥ मना कांव तैसा स्वयें वागसी रे ॥
॥ कळोनी पुन्हां पाप कर्मा विलोकी ॥
॥ मना तूज धिक्कार धिक्कार लोकीं ॥ २३ ॥
॥ मना चाड नाहीं जया लौकिकाची ॥
॥ नसे काळजी इष्टमित्रादिकांची ॥
॥ परा भोंदुनी डौल दावी जनाला ॥
॥ जरा लाज नाहीं तयाचें मनाला॥ २४ ॥
॥ धना मेळवूनी करी संचयासी ॥
॥ कधीं दान देणें न ठावें जयासी ॥

॥ कधीं स्तुत्य कर्मास पैका न वेंची ॥
॥ तमाशे मना नित्य पाहे नवेची ॥ २५ ॥
॥ धनें भुषवी काय वारांगनेचा ॥
॥ नसे पाड कांहीं स्वकीयांगनेचा ॥
॥ न दे खावया भीक मागे स्वमाई ॥
॥ जळो रे मना नष्ट त्याची कमाई ॥ २६ ॥
॥ पराचें करी कर्ज देई न बापा ॥
॥ मना दाखवीतो वरोनी लिफापा ॥
॥ वृथा कोरडा डौल दावी जनासी ॥
॥ पडे नित्य फाका गृहीं भोजनासी ॥ २७ ॥
॥ मना मिथ्य वाणी वृथा कां वदावी ॥
॥ तिये पासुनी कोणता लाभ दावी ॥
॥ असे कांहिं लोकां अशी निंद्य खोड ॥

॥ जयासी रुचेना मना सत्य गोड ॥ २८ ॥
॥ मना सर्वदा मिष्ट वाणी वदे तो ॥
॥ परा नादि लावूनियां दुःख देतो ॥
॥ करी मित्र होवोनियां हेतु भंग ॥
॥ असत्प्राय तो काय ज्याचा अभंग ॥ २९ ॥
॥ अशा दुर्मती मोह जाळीं फसावें ॥
॥ करोनी मना आत्म-हानी बसावें ॥
॥ मना दुर्जनाचा घडावा न संग ॥
॥ धरीं मार्ग ऐसा न यावा प्रसंग ॥ ३० ॥
॥ जयाचे नियोगें मति भ्रष्ट होते ॥
॥ धनाची वपूची सदा हानि हो-ते ॥
॥ अशा दुर्जनाचा नको संग बापा ॥
॥ भिऊनी रहावें तया जेंवि सापा ॥ ३१ ॥

॥ धनालागिं कां नीच कृत्यें करावीं ॥
॥ सुखालागिं कां दुष्ट बुद्धी धरावी ॥
॥ असें केलिया नाश होतो स्वताचा ॥
॥ ह्मणूनी मना बोध मानी हिताचा ॥ ३२ ॥
॥ करी कर्म खोटें मना गोड वाटे ॥
॥ हणी काळ सोटे पुढें शोक साटे ॥
॥ भयें चित्त फाटे उरीं कंप दाटे ॥
॥ यदा काळ भेटे तदा दुःख मोठें ॥ ३३ ॥
॥ मना दुर्गुणीं हौस तूझी पुरेना ॥
॥ मना दुष्कृती रंग ही ओसरेना ॥
॥ मना पातकीं दीर्घ तृष्णा हरेना ॥
॥ मना घातकीं दुष्ट आशा मरेना ॥ ३४ ॥
॥ दुराचारि भीतो मना सर्वदाही ॥

॥ तयासी नसे सौख्य स्वप्नीं कदाही ॥
॥ सुमार्गीं मना भीति नाहीं जनाची ॥
॥ नसे काळजी अल्प शंकाहि साची ॥ ३५
॥ मना जाणुनी भ्रांति कां रे फिटेना ॥
॥ बहू सेवितां चित्त कामीं विटेना ॥
॥ कुधी बंधनीं वज्र गाठी सुटेना ॥
॥ मना संसृतीं मोह माया तुटेना ॥ ३६ ॥
॥ मना स्नानसंध्या घडे ती न वेळीं ॥
॥ करी कर्म कांहीं परी ते अवेळीं ॥
॥ नहो पुण्य तें पाप देहीं उदेलें ॥
॥ मना ज्ञान अज्ञान होवोनि ठेलें ॥ ३७ ॥
॥ विधीची कृती कर्म रेषा टळेना ॥
॥ मना वासना निश्चयानें ढळेना ॥

॥ अझूनी मना चित्तवृत्ती वळेना ॥
॥ किती सांगणें ज्ञान मूर्खा कळेना ॥ ३८ ॥
॥ असा पापरूपीं कसा जन्मलासी ॥
॥ खरा साम्य तूझें जिणें भूतलासीं ॥
॥ तुझा पामरा होय भूमीस भार ॥
॥ मना घातकी पातकी तूं अपार ॥ ३९ ॥
॥ मना सुंदरी मंदिरीं नारि नाहीं ॥
॥ तरी धांव घेई कुधी वासना ही ॥
॥ बहू नष्ट हा काम जाळी शरीरा ॥
॥ किती आवरावें मना या अधीरा ॥ ४० ॥
॥ खुळे मूर्ख त्यांचें जनीं लग्न होतें ॥
॥ गुणी मानवाचें मना कां न हो तें ॥
॥ मना कोणतें पूर्वी केलेसि पाप ॥

॥ ह्मणूनी मना भोगिसी काम ताप ॥ ४१ ॥
॥ परस्त्री मना सर्पिणी पापराशी ॥
॥ तिसी भोगितां डंखिनी काय नाशी ॥
॥ करी धर्मपत्नी सर्वे काम शांती ॥
॥ नसे धर्मपत्नी वरी नारि-शांती ॥ ४२ ॥
॥ विवेकें सदा आवरी बा मनाला ॥
॥ गिरा दीन दारा वरो वामनाला ॥
॥ नको वाहुं चिंता मना स्त्री-वियोगें ॥
॥ घडे भोगणें दुःख कर्मानु योगें ॥ ४३ ॥
॥ स्मराधीन कां होउनी होसि वेडा ॥
॥ पशू मानवी जाणिजे जेंवि रेडा ॥
॥ मना मोहिते मोहिनी काम-माया ॥
॥ ह्मणूनी मना होतसे मंद काया ॥ ४४ ॥

॥ मना काम बाधा करी व्यग्र चित्त ॥
॥ मना जाणिजे तेंचि अज्ञान पित्त ॥
॥ नसे अंतरीं पूर्ण सज्ञान वित्त ॥
॥ म्हणूनी मना चित्त होतें कुपित्त ॥ ४५ ॥
॥ मना काम रोगावरी एक जाण ॥
॥ असे औषधी ती खरी राम-बाण ॥
॥ विवेकाऽनुपाना मधें ज्ञान मात्रा ॥
॥ मना वेद्य आराम होई सुपात्रा ॥ ४६ ॥
॥ सुकर्मीं मना शांतता पथ्य पाळीं ॥
॥ मना राम—मात्रा वरी अंतकाळीं ॥
॥ सदा सेवितां रोग जातो विरामीं ॥
॥ मना सेवि ही औषधी फार नामी ॥ ४७ ॥
॥ कुधी संगतीचें त्यजावें कुपथ्य ॥

॥ सुधी संगतीचें धरावें सुपथ्य ॥
॥ असें वागतां काळ जातो सुखानें ॥
॥ मना राम-माळा जपावी मुखानें ॥ ४८ ॥
॥ जगीं पाहतां सौख्य नाहीं नृपाला ॥
॥ मना व्यर्थ कां दोष देसी कपाला ॥
॥ मना संचिता सारखें प्राप्त होतें ॥
॥ वृथा चिंतिता लभ्य कांहीं न हो तें ॥ ४९ ॥
॥ धना कारणें यत्न न्यायें करावा ॥
॥ बुधां मान्य हो मार्ग ऐसा धरावा ॥
॥ मना लाभ हानी घडे दैव योगें ॥
॥ नको दुःख मानूं तयाच्या वियोगें ॥ ५० ॥
॥ नको दाखवूं दीनता तूं जनाला ॥
॥ प्रसंगीं मना धैर्य द्यावें स्वताला ॥

॥ कसें होय याची न चिंता करावी ॥
॥ मना सर्वदा मोदवृत्ती धरावी ॥ ५१ ॥
॥ मना वागणें न्याय मार्गें सदाही ॥
॥ तरी सौख्य हो दुःख ना हो कदाही ॥
॥ अरंभीं मना वाटतें दुःख फार ॥
॥ परी शेवटीं लाभ होतो अपार ॥ ५२
॥ परा बोधितां बोधणें स्वल्प वाटे ॥
॥ स्वयें त्यापरी वागतां चित्त फाटे ॥
॥ परी नेम ठेवीं मना तूं क्रमानें ॥
॥ पुढें सौख्य लाधे तुझ्या विक्रमानें ॥ ५३ ॥
॥ मना मिष्ट वाणी सुधा तुल्य सेवीं ॥
॥ कटू भाषणीं प्रीति चित्तीं न ठेवीं ॥
॥ असें केलिया होसि लोकांत मान्य ॥

॥ मना साव ही साधनासे प्रधान्य ॥ ५४ ॥
॥ जडे दुर्गुणीं चित्त ज्याचें सलग्न ॥
॥ तया माजि राहे सदा तो निमग्न ॥
॥ तया वांचुनी अन्य वार्ता सुचेना ॥
॥ मना ज्ञान चर्चा तयासी रुचेना ॥ ५५ ॥
॥ सुधा मूर्ख मानी विषाचे-समान ॥
॥ विषालागिं देई सुधा साम्य मान ॥
॥ अशा दुर्जनाचा पडे अंगिं वारा ॥
॥ मना जन्म दुःखा मधें जाय सारा ॥ ५६ ॥
॥ मना दुर्गुणीं बद्ध होतां सदाही ॥
॥ तया भासताती दिशा शुन्य दाही ॥
॥ नसे सद्गुणीं आवडी ज्या नराला ॥
॥ रुचे बोध हा केंवि त्या पामराला ॥ ५७ ॥

॥ जयाचें हृदीं भावना शुद्ध नाहीं ॥
॥ तया बोधितां अर्थ लाभे न कांहीं ॥
॥ कळेना मना खोल अंतस्थ ज्याचें ॥
॥ वळेना मना बोधितां चित्त त्याचें ॥ ५८ ॥
॥ जयांचे मना लाड केलेसि फार ॥
॥ मना पुर्विले कोड त्यांचे अपार ॥
॥ परी ते न आले प्रसंगास कामा ॥
॥ मना व्याप संताप केला रिकामा ॥ ५९ ॥
॥ पराचे मुलां आपुलेसें कराया ॥
॥ बहू कष्ट केले मना त्वत्करा-या ॥
॥ परीणाम झाला अखेरीस गोड ॥
॥ जयांनीं मना मोडिली खूप खोड ॥ ६० ॥
॥ मना शिष्यवर्गी नसे एक पात्र ॥

॥ निघाले मना सर्व कैसे कुपात्र ॥
॥ जया सर्वदा बोधिलासे सुबोध ॥
॥ तयांनीं मना मांडिलासे विरोध ॥ ६१ ॥
॥ गुरु पासुनी अल्प विद्या शिकोनी ॥
॥ तयाशीं करी द्वेष निंदा चुकोनी ॥
॥ गुरुद्रोहि तो शिष्य चांडाळ पापी ॥
॥ मना तोंड त्याचें न पाहें कदापी ॥ ६२ ॥
॥ करी भार आभार ज्याचेवरी तूं ॥
॥ स्मरेना मनीं तो धरी दुष्ट हेतू ॥
॥ यशप्राप्ति नाहीं तुझ्या दैवि बारे ॥
॥ तरी कां वृथा कष्टि होसी मनारे ॥ ६३ ॥
॥ मना ज्यासि तूं मित्रता प्रेम जोडी ॥
॥ तुला भोंदुनी स्नेह संबंध तोडी ॥

॥ नसे सद्गुणाची मना ज्यास गोडी ॥
॥ तयाचा मना सर्वदा संग सोडी ॥ ६४ ॥
॥ विना मोल दे आपुली वस्तु लोकां ॥
॥ तरी त्यांस संतोष होतो विलोका ॥
॥ जरी मागतां मूल्य तीचे जयासी ॥
॥ पडे सांकडे रोष येतो तयासी ॥ ६५ ॥
॥ असे मित्र कांहीं मना स्वार्थ-साधू ॥
॥ वरी स्नेह दावूनियां द्रव्य भोंदू ॥
॥ अशांची परिक्षा प्रसंगास होते ॥
॥ खरे साह्यकारी मनारे नहो ते ॥ ६६ ॥
॥ मना मित्र तोची असे सुस्वभाव ॥
॥ नसे द्वैत दुर्बुद्धि कापट्य भाव ॥
॥ नसे दुर्गुणाची मना ज्यास गोडी ॥

॥ तयाशीं मना मित्रता सत्य जोडी ॥ ६७ ॥

॥ हजारी खरा एक मानी इमानी ॥
॥ जगीं पाहतां सर्वही लोक मानी ॥
॥ मना स्वार्थ साधावया दक्ष सारे ॥
॥ नसे लक्ष्य कांहींच पर्मार्थि बारे ॥ ६८ ॥

॥ मना कार्य-साधू वदे मिष्ठ वाणी ॥
॥ बहू लाघवी दाखवी अर्जवानीं ॥
॥ जणूं सत्य वक्ता खरा एक बाणी ॥
॥ असें दावुनी भाषणीं बाध आणी ॥ ६९ ॥

॥ मना काय गावी कथा मानवाची ॥
॥ मना विष्णु गीता कथामान वाची ॥
॥ करी सांग इच्छा जसा विश्वपाळ ॥
॥ मना शक्य नोहे तसा भूमिपाळ ॥ ७० ॥

॥ मना काय सेवा करावी जनाची ॥
॥ मना काय-सेवा करीं सज्जनाची ॥
॥ नको रे मना याचना ती धनाची ॥
॥ मना तोडि बेडी द्विधा बंधनाची ॥ ७१ ॥

मनो राज्य

॥ मना नित्य मिष्टान्न भक्षावयासी ॥
॥ हवें गोड पाणी सदा प्यावयासी ॥
॥ सवें सर्वदा सोंगडी खेळण्यासी ॥
॥ मऊसा बिछाना मना लोळण्यासी ॥ ७२ ॥
॥ बसाया मना पाहिजे दिव्य घोडा ॥
॥ तसा इंग्रजी " बूट " पायांत जोडा ॥
॥ जरीचा शिरीं लाल रंगीत फेटा ॥

॥ मना रेशमाचा गळयासी दुपेटा ॥ ७३ ॥
॥ छडी शोकिनी पाहिजे ती हतांत ॥
॥ घडी शोभते जाकिटाचे खिशांत ॥
॥ सकाळीं चहा पाहिजे घ्यावयाला ॥
॥ मना दूध खासें वरी प्यावयाला ॥ ७४ ॥
॥ मना धोतरें रेशमी नेसण्याला ॥
॥ मना बाक खुर्च्या गृहीं बैसण्याला ॥
॥ मना भांग थोडी परी एक लोटा ॥
॥ तमाखू विडयाचा नसे कांहिं तोटा ॥७५॥
॥ चिरी लाल काळी खुले ती कपाळीं ॥
॥ घडीची झुले साखळी शुभ्र जाळी ॥
॥ नवा कोट अंगांत पायांत मोजे ॥
॥ फिरे ज्वानपठ्ठा हवाखात मौजें ॥ ७६ ॥

हवा बंगला बांधवीणें अरामी ॥
बगीचा पुढें लावणें एक नामी ॥
असावा मना गालिचा बैठकीला ॥
तसा लोड तक्या हि टेकावयाला ॥७७ ॥
निरोगी असावी मना दिव्य काया ॥
नको व्यर्थ अभ्यास विद्या शिकाया ॥
नको नौकरी चाकरी काम कांहीं ॥
मिळो द्रव्य खर्चावया सर्वदाही ॥ ७८ ॥
जरी काठि मोठी मना शालजोडी ॥
सुपीतांबराची मना फार गोडी ॥
करीं झांशिची रौप्य झारी विराजे ॥
मन-स्वारि शोभे जणूं रावराजे ॥ ७९ ॥
रुप्याचें मना ताट जेवावयाला ॥

॥ मना चंदनीं पाट बैसावयाला ॥
॥ करीं मुद्रिका कंकणें सोनियाची ॥
॥ दिसे रूप तारुण्य शोभा वयाची ॥ ८० ॥
॥ मना मोतियाचीं बहू मोल कंठीं ॥
॥ असावी मना सर्वदा आत्मकंठीं ॥
॥ जरी भर्जरी दिव्य पोषाख साजे ॥
॥ मन श्री-प्रभावें मनस्वी विराजे ॥ ८१ ॥
॥ मना बैठकीच्या सुशोभीत जागीं ॥
॥ छता भोंवतीं तस्बिरा सर्व भागीं ॥
॥ चहूं-बाजुं हंड्या मधें झुंबराची ॥
॥ दिसे दिव्य शोभा प्रभा दीपकांची ॥ ८२ ॥
॥ बिलोरी तिथें कांच मोठे असावे ॥
॥ रुपेरी पलंगीं सुखानें बसावें ॥

॥ पराच्या गदेल्यावरी शालजोडी ॥
॥ अशा बैठकींची मना फार गोडी ॥ ८३ ॥
॥ मना यापरी जाहली सर्व झाकी ॥
॥ परंतू मना राहिलें एक बाकी ॥
॥ असा थाट झाल्यावरी रम्य नारी ॥
॥ नको कां मना मंदिरीं सौख्यकारी ॥ ८४ ॥
॥ चुना काथ पानें लवंगा सुपारी ॥
॥ वरी वेलची केशराची खुमारी ॥
॥ शिशी अत्तराची मना कां नसावी ॥
॥ शुभांगी पलंगीं स्वकांता असावी ॥ ८५ ॥
॥ गऊ अश्वशाळा तसा गाडिखाना ॥
॥ गडी माणसे शुश्रुषेलाहि नाना ॥
॥ नसे कांहिं तोटा मनारे धनाचा ॥

॥ कसा राजकी थाट शोभे मनाचा ॥ ८६ ॥
॥ मन-स्त्रीविलासीं बहू लुब्ध झालें ॥
॥ रति-प्रेम शृंगार रंगांत आलें ॥
॥ तया बोधितां बोध कांहीं ठसेना ॥
॥ मना वैभवीं राम चित्तीं वसेना ॥ ८७ ॥
॥ मना बीन बाजामधें दंग होतां ॥
॥ सतारी मधें गान संगीत गातां ॥
॥ स्मराधीन होतां सुचेना विचार ॥
॥ करी यौवनीं नाहिं ते चार चार ॥ ८८ ॥
॥ कळेना मनाचें खरें अंतरंग ॥
॥ क्षणा माजि दावी असंख्यात रंग ॥
॥ मना नावरे वेग तूझा अभंग ॥
॥ तया वारितां थक्क झाला अभंग ॥ ८९ ॥

॥ मनाराज्य केलें गड्या योग्य खासें ॥
॥ परी पाहतां स्वप्नवत्सर्व भासें ॥
॥ अभागी नराला करी मा न छाया ॥
॥ वृथा कष्टवीसी मना आत्म काया ॥ ९० ॥
॥ मना हौस वेडी पुरे वासना ही ॥
॥ बसूनी गृहीं सौख्य होणार नाहीं ॥
॥ करी स्तुत्य उद्योग चालू असारे ॥
॥ तरी प्राप्त हो हें तुला सौख्य सारें ॥ ९१ ॥
॥ मनाआयतें सौख्य हो आळशाला ॥
॥ तरी काम धंदा करावा कशाला ॥
॥ श्रमा वांचुनी अर्थ कांहीं न लाधे ॥
॥ वृथा चिंतितां स्वार्थ कांहीं न साधे ॥ ९२ ॥
॥ अरे मूर्ख वेड्या मना दैव खोटें ॥

॥ मनोराज्य केलें गड्या व्यर्थ मोठें ॥
॥ मना हौस भारी तुला वैभवाची ॥
॥ तरी ज्ञान-बोधामृत-ग्रंथ वाची ॥ ९३ ॥

॥ मराठा हिरा छत्रधारी शिवाजी ॥
॥ मना वैभवें शौर्य कृत्यास गाजी ॥
॥ जयें कीर्ति विख्यात केली धरा जी ॥
॥ तिला पाहुनी जाहलें राष्ट्र राजी ॥ ९४ ॥
॥ जयाचा मना मंत्रि होता प्रतापी ॥
॥ रणीं सिंह जैसा रिपु श्वान कापी ॥
॥ पद भ्रष्ट केले शिवानष्ट पाजी ॥
॥ महाशूर योद्धा खरा एक बाजी ॥ ९५ ॥
॥ निजामा हजामा पराजीत केले ॥

॥ फिरंगी फितूरी रणीं रंगवीले ॥
॥ असे हैदरा बेदरासी दरारा ॥
॥ झडे शौर्य डंका यशस्वी नगारा ॥ ९६ ॥
॥ असा जन्मला ब्राह्मणी वीर गुंडा ॥
॥ रणीं गाजला ठोकुनी बाहु दंडा ॥
॥ मना वैभवें शौर्य आर्यास साजे ॥
॥ विरश्री प्रतापें धरा कीर्ति गाजे ॥ ९७ ॥
॥ मना विक्रमाच्या स्मरें विक्रमास ॥
॥ जयें चालवीलें सदा सुक्रमास ॥
॥ गुणें शौर्य औदार्य धर्माभिमानी ॥
॥ धरा कीर्ति घोषें स्फुरे गीरवानीं ॥ ९८ ॥
॥ हरिश्चंद्र राजा मना सत्व धीर ॥
॥ दिलें डोंब गेहीं विकोनी शरीर ॥

॥ सती सत्यशीला त्यजी रोहिदास ॥
॥ मुनि त्रास भोगे स्मशानीं निवास ॥ ९९ ॥
॥ नलाची मना ऐकिली कीर्ति कानीं ॥
॥ गुणें वैभवें धर्मकृत्यादिकांनीं ॥
॥ असे युक्त सर्वज्ञ जो भाग्यशाली ॥
॥ तपे भानु-रूपें यशस्वी-मशाली ॥ १०० ॥
॥ मना भर्तृगी सारिखा राज-योगी ॥
॥ अकस्मात झाला स्त्रियेचे नियोगी ॥
॥ जयें नीति, वैराग्य, शृंगार सार ॥
॥ बघूनी मना त्यागिला राज्यभार ॥ १०१ ॥
॥ क्षणी जाहला राज्य सांडोनि योगी ॥
॥ असंख्य स्त्रिया त्यागिल्या काम-भोगी ॥
॥ ज्यानें दिला मातृ वाक्यास मान ॥

॥ नसे भूपती गोपिचंदा समान ॥ १०२ ॥
॥ महा भाग्यशाली असंख्यात राजे ॥
॥ रसा कीर्ति घोषें यशस्वी विराजे ॥
॥ अशा वीर भूपा रमा योग्य साजे ॥
॥ मना दान धर्में बहू कीर्ति गाजे ॥ १०३ ॥
॥ मना भारती-वीर कोट्यान कोटी ॥
॥ पुराणीं कथा ऐकिली कीर्ति मोठी ॥
॥ धरा-पोटिं झालीं अशीं थोर रत्नें ॥
॥ जयें गाजवीलें स्वशौर्यं प्रयत्नें ॥ १०४ ॥
॥ अशा आर्य-भूमी-मधें जन्मलासी ॥
॥ मना कीटकीं साम्यता पावलासी ॥
॥ कसें पूर्वजें शौर्य केलें विलोकीं ॥
॥ मना व्यर्थ जीणें तुझें मृत्युलोकीं ॥ १०५ ॥

॥ मना अंगना-वस्त्र कां नेसलासी ॥
॥ करीं बांगडया घालुनी बैसलासी ॥
॥ कसें वीर पुर्षार्थि होवोनि गेले ॥
॥ मना दुर्बळा जन्मुनी काय केलें ॥ १०६ ॥

॥ मना नाद भारी तुला चौपटींचा ॥
॥ सदा खेळतां हर्ष हो चौपटींचा ॥
॥ तसा छंद भारी असे नाटकाचा ॥
॥ मना सर्वदा संग नाना ठकाचा ॥ १०७ ॥
॥ मना खेळतानां मनीं हर्ष दाटे ॥
॥ शिकाल्या गुणा कां मना दुःख वाटे ॥
॥ मना कीर्तना ऐकतां कां न जागे ॥
॥ तमाशा मधें अल्प निद्रा न लागे ॥ १०८ ॥

॥ जडे नर्तनीं चित्त शृंगार-गानीं ॥
॥ मना कीर्तना ऐकसी कां न कानीं ॥
॥ जसा शोक शृंगार खाण्यापिण्याचा ॥
॥ तसा कां न विद्या कला शीकण्याचा ॥ १०९ ॥
॥ फडाचा तमाशा बघायास धांवे ॥
॥ हरी कीर्तनीं झोंप येते स्वभावें ॥
॥ अवस्था परत्वें मना हाचि चाळा ॥
॥ करी दुष्कृती दोष देई कपाळा ॥ ११० ॥
॥ धना याचका द्यावया चित्त फाटे ॥
॥ वृथा नर्तनीं वेंचितां सौख्य वाटे ॥
॥ मना धर्म कृत्यास ये द्रव्य तोटा ॥
॥ करी चैनबाजी मधें खर्च मोठा ॥ १११ ॥
॥ मना द्रव्य देसी वृथा नाटकासी ॥

॥ फुकाची कथा आवडेना ठकासी ॥
॥ कलीमान पाहूनि आश्चर्य वाटे ॥
॥ बळें सद्म जाळी ह्मणे दैव खोटें ॥ ११२ ॥
॥ कुमार्गी सदा ही मनोवृत्ति लागे ॥
॥ सुमार्गी मना सन्मतीं कां न वागे ॥
॥ करायासि पुर्षार्थ ना द्रव्य गाठीं ॥
॥ गरीबी मना लागली नित्य पाठीं ॥ ११३ ॥
॥ यदा दैव योगें रमा ये घरासी ॥
॥ बहू गर्व येतो तदा त्या नरासी ॥
॥ चढे नेत्रिं धुंदी मना वैभवाची ॥
॥ पडे विस्मृती इष्टमित्रादिकांची ॥ ११४ ॥
॥ धनें मत्त होवोनियां होय मानी ॥
॥ परातें मना सर्वदा तुच्छ मानी ॥

॥ जयाचा जुना मित्र भोगी विपत्ती ॥
॥ करूं साह्य त्यातें असें ये न चित्तीं ॥ ११५ ॥
॥ करी एक त्याच्या द्विगूणीत सांगे ॥
॥ कथी ज्ञान, लोकां-व्यतीरिक्त वागे ॥
॥ स्वताची स्तुती वार्णितां जन्म गेला ॥
॥ मना पुण्य पुर्षार्थ कांहीं न केला ॥ ११६ ॥
॥ न दे आपुल्या दुर्गुणीं कोणि लक्ष ॥
॥ पराचें उणें काढण्या होति दक्ष ॥
॥ स्वयें दुर्गुणी दोष देती परास ॥
॥ मना काय ऐशा ह्मणावें नरास ॥ ११७ ॥
॥ उद्यां आज देतो असें कां ह्मणावें ॥
॥ परा नादि लावूनि कां चाळवावें ॥
॥ करारी असावी सदा सत्यवाणी ॥

॥ मना होय जी लौकिकीं सौख्यखाणी ॥ ११८ ॥
॥ मना लौकिकीं थोरवी दाखवाया ॥
॥ पराचें करावें बळें कर्ज वांया ॥
॥ मना प्राप्तिहूनी करी खर्च मोठा ॥
॥ पुढें होय त्याचा परीणाम खोटा ॥ ११९ ॥
॥ मना आचरे कृत्य लोकां विरुद्ध ॥
॥ तरी तूज कोणी ह्मणावें प्रबुद्ध ॥
॥ मना सज्जनाची सुरीती धरावी ॥
॥ सदा त्याप्रमाणें कृती आचरावी ॥ १२० ॥
॥ जया पासुनीं प्राप्ति होते धनाची ॥
॥ वसे तोंवरी भक्ति तेथें जनाची ॥
॥ दरिद्री नराला नसे मान लोकीं ॥
॥ तयाचें मना व्यर्थ जीणें विलोकीं ॥ १२१ ॥

॥ धना वांचुनी मान नाहीं गुणाला ॥
॥ बहूमान देती जनीं भूषणाला ॥
॥ मना दैन्यवाणी स्थिती ही नसावी ॥
॥ मना लौकिकीं संपदाही असावी ॥ १२२ ॥
॥ दरिद्र स्थिती फार निकृष्ट लोकीं ॥
॥ जरा मान नाहीं नरा त्या विलोकी ॥
॥ धनाची जनासी मना फार गोडी ॥
॥ म्हणूनी मना निश्चयें द्रव्य जोडी ॥ १२३॥
॥ श्रमें कार्य कांहीं करावें सुसिद्ध ॥
॥ धना वांचुनी तें न होई प्रसिद्ध ॥
॥ दरिद्री मना सांग इच्छा न हो ते ॥
॥ म्हणूनी मना मानसीं दुःख होतें ॥ १२४ ॥
॥ पराधीनता ती नको देवराया ॥

॥ किती कष्टवावी सदा आत्मकाया ॥
॥ नको ही मना याचना फार खोटी ॥
॥ सुखानें मिळो कोरडी मीठ-रोटी ॥ १२५ ॥
॥ मना राजगेहीं असे कल्पवृक्ष ॥
॥ तया काय यावीं फळें तीव्र रुक्ष ॥
॥ जया पाहुनी तृप्ति नोहे दिनाची ॥
॥ मना काय शोभा अशा वैभवाची ॥ १२६ ॥
॥ मना ज्या गृहीं श्री-तरूचा निवास ॥
॥ फुलें त्यास येतीं परी ये न वास ॥
॥ तया घालितां सर्वदा धर्म-तोय ॥
॥ सुकीर्ती फुलांनीं प्रफुल्लीत होय ॥ १२७ ॥
॥ मना चंचला श्री न राहे अखंड ॥
॥ तरी बाळगावी वृथा कां घमंड ॥

॥ दिनाची मना सर्वदा कींव घ्यावी ॥
॥ मना वैभवीं नम्रता अंगिं यावी ॥ ११८ ॥
॥ असे पुत्रदारा धनाचा सुकाळ ॥
॥ तयें कां न ध्यावा मना विश्वपाळ ॥
॥ जया दुःख चिंता सुखाचा न लेश ॥
॥ मना तोहि कां रे स्मरेना महेश ॥ १२९ ॥
॥ मना वैभवीं लाभती मित्र नाना ॥
॥ बहू भोजनीं मिष्ट पानीं तनाना ॥
॥ सदा भृंग-रंगीं बहू रंगताती ॥
॥ प्रमोदें मना गीत संगीत गाती ॥ १३० ॥
॥ मना सोयरे धायरे हे धनाचे ॥
॥ विपत्ती मधें कोणि नाहीं कुणाचे ॥
॥ प्रसंगीं मना येइ मामा न कामा ॥

॥ म्हणोनीं मना आठवी नित्य रामा ॥१३१॥
॥ मना साधितो आपुला स्वार्थ जो तो ॥
॥ पराचे हितीं लक्ष्य कोणी न देतो ॥
॥ स्वताचें जसें दुःख चित्तांत बाणें ॥
॥ पराचें मना दुःख तें कोण जाणें ॥ १३२ ॥
॥ मना सारिखे बोलतां मोद होतो ॥
॥ कटू भाषणीं मित्र ही शत्रु हो तो ॥
॥ हिताचीं वचें वाउगी होति त्यासी ॥
॥ खरें-भाषणीं कोप येतो पित्यासी ॥ १३३ ॥
॥ सुखी होति गोळा मना मित्र सोळा ॥
॥ परी संकटीं पाहती मौज डोळां ॥
॥ प्रसंगीं परिक्षा मना होय अन्य ॥
॥ करी साह्य वेळीं मना तोचि धन्य ॥ १३४ ॥

॥ तुझे कारणीं प्राण देऊं सुमित्रा ॥
॥ असे बोलणारे मना मित्र सत्रा ॥
॥ खरी वेळ येतां स्वमुद्रा न दावी ॥
॥ असा संगती मित्र तोंडीं न लावी ॥ १३५ ॥
॥ पडेना मना अन्य कामास काय ॥
॥ तया पाळितां पोषितां अर्थ काय ॥
॥ प्रसंगीं पराची नये ज्यास माया ॥
॥ तयाची मना जाणिजे नष्ट काया ॥ १३६ ॥
॥ जिवालागीं ठेवी मना जो अरामीं ॥
॥ पडेना कधीं अन्य कामीं हरामी ॥
॥ वरी मिष्ट बोलोनियां कार्य साधी ॥
॥ अशाचे मना लागसीं काय नादी ॥ १३७ ॥

शिवाचे अनंत उपकार.

॥ मना आड मार्गी असे एक गांव ॥
॥ तया हारसोला सुविख्यात नांव ॥
॥ महू छावणी पासुनी दोन कोस ॥
॥ जिथें नांदतो सांबभोळा सुरेश ॥ १३८ ॥
॥ गुरु दर्शना घेउनी गेहिं येतां ॥
॥ पुढें चालतां सूर्य अस्तासि जातां ॥
॥ पथा सोडुनी माउली आडरानीं ॥
॥ पुढें चालली एकटी दीनवाणी ॥ १३९ ॥
॥ पथीं चालतां शीणली फार माय ॥
॥ वनीं दुःख भोगे करी कष्टि काय ॥
॥ नसे मार्ग ठावा सुचेना उपाय ॥

॥ रडोनी मना आठवी राम-पाय ॥ १४० ॥
॥ बसूनी निशी काढिली एक जागीं ॥
॥ कशी पातली दुष्ट वेळा अभागी ॥
॥ म्हणे, वैरिणी-रात्र ही शीघ्र जावो ॥
॥ अशी वेळ देवा न वैऱ्यास येवो ॥ १४१ ॥
॥ मनस्वी शिव प्रार्थिला त्यां दयाळ ॥
॥ तदां पावला संकटीं विश्वपाळ ॥
॥ तयानें मना ऐकिली दीनवाणी ॥
॥ म्हणी साह्य झाला वनीं शूलपाणी ॥ १४२ ॥
॥ नसे भीति चिंता तियेचे मनांत ॥
॥ निशी कांठिली सर्वही काननांत ॥
॥ नसे वस्त्र अंगीं न थंडी न वारा ॥
॥ शिवानें दिला धैर्यरूपीं निवारा ॥ १४३ ॥

॥ मना काननीं रक्षिली वृद्ध माता ॥
॥ महारिष्ट टाळी प्रभु प्राण-दाता ॥
॥ उषःकाळिं दावी तिसी ग्रामपंथ ॥
॥ सुखानें गृहीं पोंचवी विश्वनाथ ॥ १४४ ॥
॥ तदां काळजी भीति चिंता निवाली ॥
॥ मना माउली जेधवां गेहिं आली ॥
॥ तिला पाहुनी जाहला हर्ष फार ॥
॥ किती भार वानूं शिवाचे अपार ॥ १४५ ॥
॥ मुळारंभिं वर्षा-मधें वृद्धि-मास ॥
॥ तिथीं शुक्लपक्षीं दशत्री प्रदोष ॥
॥ ग्रहानिष्ट होता तदां सौम्यवार ॥
॥ अशा काळरात्रीं घडे हा प्रकार ॥ १४६ ॥
॥ मना पुर्वितो सर्वही वांछितार्थ ॥

॥ तया ध्यावुनी कां न होसी कृतार्थ ॥
॥ शिवाचे मना दास्य कां ना करावें ॥
॥ वृथा जन्मुनी मृत्यु लोकीं मरावें ॥ १४७ ॥
॥ मना दीन वाणी श्रवूनी दयाळ ॥
॥ त्वरें धांवतो संकटीं विश्वपाळ ॥
॥ तयाचे मना नाम घेई अखंड ॥
॥ बहू सौख्य लाभे चुके काळ-दंड ॥ १४८ ॥
॥ वसे देव चित्तीं सदा भाविकाचें ॥
॥ करी दास्य भावें सदा सेवकाचें ॥
॥ असा सर्व साक्षी महादेव भोळा ॥
॥ बघावें मना निश्चयें त्यासि डोळां ॥ १४९ ॥
॥ जयाची नुती वर्णितां वेदचारी ॥
॥ श्रमी जाहले तत्ववेत्ते विचारी ॥

॥ मना देव ब्रम्हादिकां आकळेना ॥
॥ पुराणांतरीं अंत ज्याचा कळेना ॥१५०॥
॥ मृडानी मना वामभागीं विराजे ॥
॥ गळां रुंडमाळा उटी भस्म साजे ॥
॥ जटा मस्तकीं चंद्रमा आणि गंगा ॥
॥ कधीं ध्यान ऐसें दिसें या अभंगा ॥ १५१ ॥
॥ फणी भूषणें वेष्टिलीं सर्व अंगीं ॥
॥ सदा मग्न राहे मना आत्मरंगीं ॥
॥ गणेशा कुमारा बघूनी सुखानें ॥
॥ जया अंबिका खेळवी कौतुकानें ॥ १५२ ॥
॥ शिव प्राप्तिलागीं मना त्वां झटावें ॥
॥ बहु विघ्न येतां परी ना हटावें ॥
॥ वदावें सदा नाम वाचे वदावें ॥

॥ भजावें मना रे शिवातें भजावें ॥ १५३ ॥
॥ जरी कां कृपा हो दयाळू शिवाची ॥
॥ तरी सर्व इच्छा पुरे या जिवाची ॥
॥ ह्मणूनी मना सांब भोळा भजावा ॥
॥ मना गर्व संताप हेवा त्यजावा ॥ १५४ ॥
॥ मना भक्ति ठेवीं शिवाची सदाही ॥
॥ नसे भीति कांहीं जिवाची कदांही ॥
॥ शिवाचे पदीं लीन होवोनि राही ॥
॥ तरी काम-बाधा न बाधे जराही ॥ १५५ ॥
॥ शिवाचें मुखीं नाम वाचेसि चाळा ॥
॥ तयाच्या गळां शोभती अक्षमाळा ॥
॥ मना स्वल्प ही साधना साध वाचे ॥
॥ धरीं पाय यत्नें मना साधवाचे ॥ १५६ ॥

॥ अखंड स्मरावें मना शंकरासी ॥
॥ सदा संकटीं रक्षितो किंकरासी ॥
॥ कदापी मना विस्मृती ना पडावी ॥
॥ तयाच्या पदीं चित्तवृत्ती जडावी ॥ १५७ ॥
॥ मना श्रीहरी पुर्वितो सर्व कोड ॥
॥ वसो सर्वदा चित्तिं तन्नाम गोड ॥
॥ सुरां माजि भोळा असा विश्वनाथ ॥
॥ मना कां न डोळां बघावा सनाथ ॥१५८॥
॥ मना चालतां बोलतां नाम घ्यावें ॥
॥ घरीं दारिं शय्येवरी ही स्मरावें ॥
॥ करी काम धंदा तदां आठवावें ॥
॥ मना सर्वदा नाम वाचे वदावें ॥ १५९ ॥
॥ मना राम-पायीं सदा लक्ष्य ठेवीं ॥

॥ मधू सेवनीं मक्षिका दक्ष जेवीं ॥
॥ मधू-लोलुपा भीति नाहीं जिवाची ॥
॥ हरी चिंतनीं भीति नाहीं भवाची ॥ १६० ॥
॥ मुखीं नाम घेई सदा राघवाचें ॥
॥ सुखी धन्य लोकीं जिणें मानवाचें ॥
॥ हरी नाम हें पाश तोडी भवाचे ॥
॥ म्हणूनी मना नाम घ्यावें सुवाचे ॥ १६१ ॥
॥ हरीची कृपा होय ज्या मानवासी ॥
॥ तयासी नको तीर्थ-यात्रादि काशी ॥
॥ मना मुक्त तोची तयाच्या पदासीं ॥
॥ रमा ऋद्धि सिद्धी रती होय दासी ॥१६२॥
॥ विधीची कृती फार मोठी विशाळ ॥
॥ तयें निर्मिलें माणसाचें कपाळ ॥

॥ मना मोह सारा असे चामड्याचा ॥
॥ परी पाड कांहीं न साचा मढ्याचा ॥१६३॥
॥ नवें कातडें पाहुनी फार गोरें ॥
॥ मना त्यावरी ठेविती प्रीति पोरें ॥
॥ रति-प्रेम-पाशा-मधें चित्त घोळें ॥
॥ धनें यौवनें झांकिती सर्व डोळे ॥ १६४ ॥
॥ मना लागलें चामड्याचें पिसें ना ? ॥
॥ परी चामडे निर्मितां तो दिसेना ॥
॥ मना बद्ध होसी जसा काम-पाशीं ॥
॥ तसा लीन होई प्रभूच्या पदाशीं ॥ १६५ ॥
॥ भग प्राप्ति लागीं मना होसि मग्न ॥
॥ तसा राम-नामीं सदा हो निमग्न ॥
॥ असें लागतां ध्यान बारे अभंग ॥

॥ मना धन्य होसी कुळीं या अभंग ॥१६६॥

॥ जगीं शहाणा काय तो मीच आहे ॥
॥ असें मानुनी कोरडा गर्व वाहे ॥
॥ कळेना मनाला असंख्यात कोटी ॥
॥ हिरे सद्गुणी जन्मले भूमि-पोटीं ॥ १६७ ॥

॥ मना व्यक्तिमात्रा गमे मीच मोठा ॥
॥ गुणी हुन्नरी मी मला काय तोटा ॥
॥ नसे कोणि माझ्यापरी दिव्य गोटा ॥
॥ असें मानणें हा अभीमान खोटा ॥ १६८ ॥

॥ वयानें रुपानें गुणानें हुषार ॥
॥ नसे कोणि माझ्यापरी अन्य शूर ॥
॥ मना मीपणाची तुळा ऐट मोठी ॥
॥ हिऱ्याच्या पुढें ती जशी गारगोटी ॥१६९॥

॥ मुखानें स्वताचे गुणस्तौत्य वाणी ॥
॥ तया सारिखा मूर्ख लोकीं न कोणी ॥
॥ जयाचे गुण श्रेष्ट वाखाणितात ॥
॥ तयासी मना सर्वही मानितात ॥ १७० ॥
॥ नकोरे मना आपुलें स्तौत्य गाऊं ॥
॥ नको वैभवाचा जना डौल दावूं ॥
॥ नको सद्गुणाचा मनीं गर्व वाहूं ॥
॥ दुराचार-कर्मी नको दुःख साहूं ॥ १७१ ॥
॥ पराची कुटाळी वृथा कां करावी ॥
॥ मना द्वेष-बुद्धी वृथा कां धरावी ॥
॥ करी साह्य वेळीं तया आठवावें ॥
॥ मना भार त्याचे हृदीं साठवावे ॥ १७२ ॥
॥ मना सत्य-वाणी तपाचे समान ॥

॥ असत्यास लोकीं नसे खास मान ॥
॥ तरी अनृता त्यागुनी सत्य सेवीं ॥
॥ मना शांतता लीनता अंगिं ठेवीं ॥ १७३ ॥
॥ परा दुःख देणें असे पाप मोठें ॥
॥ तया पासुनी आपुले होति तोटे ॥
॥ दिलें दुःख ज्यानें तया नाठवावें ॥
॥ प्रसंगीं मना साह्य त्यासी करावें ॥ १७४ ॥
॥ कटू भाषणें दुर्जनाचीं मिळावीं ॥
॥ मना योग्यता सज्जनाची कळावी ॥
॥ विचारी मना सुष्ट कृत्यें करावीं ॥
॥ विचारी मना शांत-वृत्ती धरावी ॥ १७५ ॥
॥ मना सर्वदा क्रोध वारीत जावा ॥
॥ मना गर्व हा दुष्ट वैरी त्यजावा ॥

॥ मना काळ हा व्यर्थ वांया न जावा ॥
॥ मना राम-कोदंड-धारी भजावा ॥ १७६ ॥
॥ घडे गोष्टिचा शोक वाहूं नकोरे ॥
॥ पुढें काय होईल चिंतू नकोरे ॥
॥ अरे पुत्रदारा धनाचा पसारा ॥
॥ तुला अंतकाळीं नसे कोणि थारा ॥ १७७ ॥
॥ मना काय हा अन्य कार्यीं पडावा ॥
॥ मना संग तो सज्जनाचा घडावा ॥
॥ हिरा सद्गुरू बोध चित्तीं जडावा ॥
॥ वरी ज्ञान वैराग्य पायीं खडावा ॥ १७८ ॥
॥ नसे भेद बुद्धी जयाचें मनांत ॥
॥ उदासीन वृत्ती दिसे सज्जनांत ॥
॥ मना शत्रु मित्रास मानी समान ॥

॥ खरा सद्गुरू तो जनीं त्यास मान ॥१७९॥
॥ धना लागिं देई तृणा साम्य मान ॥
॥ परस्त्रीस मानी स्वमाते समान ॥
॥ धनीका गरीबा-वरी साम्यभाव ॥
॥ मना साधवाचा असा सुस्वभाव ॥ १८० ॥
॥ जया संगतीनें जगीं कीर्ति होते ॥
॥ मना मुक्ति जी सद्गती प्राप्त हो ते ॥
॥ नसे जन्म मृत्यू पुन्हां वेरझार ॥
॥ अशा संगतीचा करीं यत्न फार ॥ १८१ ॥
॥ मना सत्यवक्ता विवेकीं निवाला ॥
॥ सदा कर्म त्यागी भजे जो शिवाला ॥
॥ मनीं क्रोध ना लोभ हाही जयाला ॥
॥ अशा सज्जनाचे नमावें पदाला ॥ १८२ ॥

॥ उमावल्लभाच्या-पदीं लक्ष्य लावी ॥
॥ सदा अंतरीं भावना शुद्ध ठेवी ॥
॥ नसे ताप संताप तोरा जयासी ॥
॥ तयानें मना जिंकिलें इंद्रियांसी ॥ १८३ ॥
॥ हरी पूजनीं सेवनीं काळ जातो ॥
॥ सदा कीर्तनीं धांव घेवोनि जातो ॥
॥ वृथा काळ तो काळ वाटे जयासी ॥
॥ तयानें मना जिंकिलें इंद्रियांसी ॥ १८४ ॥
॥ तपानें जयें साधिली सर्व सिद्धी ॥
॥ नसे अंतरीं लेश ही पाप-बुद्धी ॥
॥ करी पुण्य-कर्मे न सांगे परासी ॥
॥ तयानें मना जिंकिलें इंद्रयांसी ॥ १८५ ॥
॥ स्त्रिया कामिनी पद्मिनी ही मिळाल्या ॥

॥ बहू सुंदरा मंदिरां प्राप्त झाल्या ॥
॥ खरा तोचि योगी न भोगी तयांसी ॥
॥ तयानें मना जिंकिलें इंद्रियांसी १८६ ॥
॥ रसीं षड्रसीं स्वाद ज्यासी समान ॥
॥ तया कां न देगें सता-साम्य मान ॥
॥ मृदू अन्न सेवी तनू रक्षणासी ॥
॥ तयानें मना किंकिलें इंद्रियांसी ॥ १८७ ॥
॥ असा कोटिमाजीं निवे पुण्यवंत ॥
॥ तयाचे मना दास होती अनंत ॥
॥ नमस्कार माझा अशा योगियासी ॥
॥ जयानें खरें जिंकिलें इंद्रियांसी ॥ १८८ ॥
॥ त्रयस्थानिं वैराग्य ये मानवास ॥
॥ घडे भोजनांतीं स्मशानीं निवास ॥

॥ तशी हो विरक्ती मना मैथुनांतीं ॥
॥ पडे विस्मृती मोह माया क्षणांतीं ॥ १८९ ॥
॥ मना योग माया हरीची विचित्र ॥
॥ क्षणीं गारुडी खेळ दावी सचित्र ॥
॥ मना थोर सामर्थ्य जीचें कळेना ॥
॥ जिला शोधितां चित्त-वृत्ती वळेना ॥१९०॥
॥ मना धन्य तो संत मायेस जिंकी ॥
॥ सदा लोळतो मोक्ष ज्याचे पदांकीं ॥
॥ असा सृष्टि मध्यें निधे भाग्यवंत ॥
॥ जयासी मना प्राप्त होतो अनंत ॥ १९१ ॥
॥ करी स्नान संध्या व्रतें नेम भारी ॥
॥ पठे शैव गीता जटा-भस्म-धारी ॥
॥ गळां अक्ष-माला दिसे कीं महंत ॥

॥ तयासा मना कां न पावे अनंत ॥ १९२ ॥
॥ मना अंतरीं भावना शुद्ध नाहीं ॥
॥ करी धर्म कर्में वृथा साधना ही ॥
॥ जया षड्रिपू जिंकणें हें न ठावें ॥
॥ तयासी मना श्रीहरी केंवि पावे ॥ १९३ ॥
॥ मना स्वार्थ साधावया राहि दक्ष ॥
॥ परी ईश पायीं सदा ठेवि लक्ष ॥
॥ प्रसंगीं मना सेवि ऋक्षान्न-भक्ष ॥
॥ करी कर्म जें तूं विचारें समक्ष ॥ १९४ ॥
॥ सदा काय रोगी नसे रूप तेज ॥
॥ नसे मान लोकीं न विद्या सतेज ॥
॥ नसे इंदिरेचा तुझ्या गेहिं वारा ॥
॥ मना जन्म गेला वृथा दुःखिं सारा ॥१९५॥

॥ मना सत्य-माता पिता ज्ञानदेव ॥
॥ करी साह्यता धर्म-बंधू सदैव ॥
॥ दया ती स्वसा कीं क्षमा हा सुपुत्र ॥
॥ कुटुंबी मना शांति दारा पवित्र ॥ १९६ ॥
॥ मना पाहतां ऐकतां जन्म गेला ॥
॥ कळोनी मना शुद्ध पाषाण ठेला ॥
॥ कधीं चित्त-वृत्ती तुझी पालटेल ॥
॥ कधीं व्याप संताप बाधा मिटेल ॥ १९७ ॥
॥ मना ज्ञान भानू हृदीं दे प्रकाश ॥
॥ तदा होय अज्ञान अंधार नाश ॥
॥ मना पायरी निश्चयाची न सोडी ॥
॥ विवेकें मना मोक्ष मार्गास जोडी ॥ १९८ ॥
॥ मना जन्म झाला तुला मृत्यु लोकीं ॥

॥ तरी स्तुत्य कर्तव्य-कर्मा-विलोकीं ॥
॥ वृथा मीपणें डोलसी काय भारी ॥
॥ कळेना मना कोण तूं नामधारी ॥ १९९ ॥
॥ वृथा वेंचियेलें मना आयु सारें ॥
॥ जनीं कर्म केलें मना त्वां निषिद्ध ॥
॥ तरी होइ आतां पुढें सावधान ॥
॥ हरी पायिं ठेवीं मना संविधान ॥ २०० ॥
॥ नसे भेद कांहीं हरी शंकरांत ॥
॥ मना मानि जो त्या गणी किंकरांत ॥
॥ जगाचा नियंता असे देव एक ॥
॥ धरी दुष्ट नाशार्थ रूपें अनेक ॥ २०१ ॥
॥ सदा देवराणा उभा भक्त-पाठीं ॥
॥ परी पाहिजे सद्गुरू आड-काठी ॥

॥ तया वांचुनी अन्य नाहीं उपाय ॥
॥ धरी रे मना सद्गुरू योग्य पाय ॥ २०२ ॥
॥ गृहीं ठेविली वस्तु दृष्टीं पडेना ॥
॥ मना शोधितां ती परी सांपडेना ॥
॥ पटा-आड आहे कळें सत्य यातें ॥
॥ नये सद्गुरू वांचुनी प्रत्ययातें ॥ २०३ ॥
॥ मना ओळखी तूं चि रे आपणातें ॥
॥ त्यजी लोभ हेवा मना मीपणातें ॥
॥ पुढें सद्गुरू दर्पणीं रूप पाहें ॥
॥ कृपें वांचुनी सर्वथा प्राप्त नोहें ॥ २०४ ॥
॥ कली माजि सोपा असे हा उपाव ॥
॥ जडो राम-नामीं मना शुद्ध भाव ॥
॥ नको साधनें अन्य नामा निराळी ॥

॥ अखंड स्मरावा मना चंद्र मौळी ॥ २०५ ॥
॥ अझूनी मना सद्गुरू नाहिं केला ॥
॥ म्हणूनी तुझा काळ हा व्यर्थ गेला ॥
॥ तरी पाहुनी सद्गुरू घेइ मंत्र ॥
॥ भवाब्धी तरी पार होईं स्वतंत्र ॥ २०६ ॥
॥ मना सज्जना बोध हा योग्य केला ॥
॥ तया ऐकुनीयां अनूताप झाला ॥
॥ किती यातना भोगणें अंतकाळीं ॥
॥ म्हणोनी मना बोध हा नित्य पाळीं ॥२०७॥
॥ मना बोध बोधी तुला हा अभंग ॥
॥ तरी अंतरीं बाळगीं हा अभंग ॥
॥ पुढें पावसी सज्जनाचे पदाला ॥
॥ नमीं सर्वदा शंकराचे पदाला ॥ २०८ ॥

॥ मना बोध हा नित्य वाची सकाळीं ॥
॥ करीं पाठ याचा पुन्हां सामकाळीं ॥
॥ नसे भीति बारे तुला अंतकाळीं ॥
॥ यमाचे करीं सोडवी भद्रकाळी ॥ २०९ ॥
॥ पदीं नमित जा सदा गुरुचिया मना चंचळा ॥
॥ विना स्व-ललना मना धरि न तूं परस्त्रीं-ळळा ॥ सदा मधुर भाषणें रिझवि तूं जनाच्या मना ॥ हरी चरण जा धरीं अशि तुला मना प्रार्थना ॥ २१० ॥

पद्मबंध.

॥ नाम राम जप हा करतां मना ॥
॥ नाम तारक भजें तरि वामना ॥
॥ नाम वारिल तुझ्या भवयातना ॥
॥ ना तया वरिसि कां भ्रमरामना ॥ १ ॥

देवास प्रार्थना.

पद

(लक्ष्मि जगदंबा, या चालीवर.)

॥ इतुकें दे देवा, महादेवा ॥ नित्य घडो तव सेवा ॥ इतुकें दे देवा० ॥ धृ० ॥
॥ बाइल बुद्धी धनी बावळा ॥ हरामि नोकर नसावा ॥ इतुकें० ॥ १ ॥ फार लाडका मूर्ख चोरटा ॥ कुपात्र बेटा नसावा ॥ इतुकें०॥२॥
॥ स्वहित साधनी मिष्ट-भाषणीं ॥ कपटी-स्नेही नसावा ॥ इतुकें० ॥ ३ ॥ अधासि दारा परत्र-गमनीं ॥ अंगीं ताठा नसावा ॥ इतुकें० ॥४॥
॥ आप्त सोयरा फार दरिद्री ॥ मूर्ख जावई

नसावा ॥ इतुकें० ॥ ५ ॥ स्वजन विरोधी दुष्ट
घातकी ॥ द्वेषी बांधव नसावा ॥ इतुकें० ॥६॥
बहू बोलका बरा न खुनशी ॥ गर्वी मालक
नसावा ॥ इतुकें० ॥ ७ ॥ कारस्थानी वरिष्ट
लोभी ॥ जुलमी राजा नसावा ॥ इतुकें० ॥ ८ ॥
॥ वेळ प्रसंगीं कामीं नच ये ॥ कुश्चित शेजार
नसावा ॥ इतुकें० ॥ ९ ॥ मूर्ख आळशी कपटी
निंदक ॥ मतलबि शिष्या नसावा ॥ इतुकें०
॥ १० ॥ असत्यवादी ज्ञानबोधितां ॥ गुरू
लालची नसावा ॥ इतुकें० ॥ ११ ॥ श्रीमंता-
च्या गृहीं करंटा ॥ भांडारी पण नसावा ॥
॥ इतुकें० ॥ १२ ॥ गंगाधर पदिं नसे भावना ॥
जन्म अभागी नसावा ॥ इतुकें दे देवा महा-
देवा ॥ लाभ तुझा बा व्हावा ॥ इतुकें० ॥ १३ ॥

मात्रोपकार.

॥ नमातुः पर दैवतं ॥

" वसंत तिलका "

॥ पुत्रासि दैवत नसे जननी समान ॥
॥ भार्येसि दैवत खरें पति हें प्रमाण ॥
॥ शिष्यासि दैवत नसे गुरुवीण अन्य ॥
॥ भक्तासि दैवत हरी जगतांत धन्य ॥ १ ॥
॥ गर्भा-मधें जननिला श्रम फार होती ॥
॥ काठिण्य दुःखद दशा स्मरणें अहो ती ॥
॥ हो क्लेशरूप ऋण तें अनुपम्य माथां ॥
॥ उत्तीर्ण सेवनिं न हो शत जन्म घेतां ॥ २ ॥

(शा. वि.)

॥ मातेच्या कुशिं गर्भ संभव घडे तैं पासुनी

यातना ॥ होती फार जिला प्रसूत समयीं प्राणांतशा वेदना ॥ यत्नें रक्षण लक्ष्य लावुनि पुढें कष्टें सुता पाळिते ॥ तैसें वाढविते सु-शिक्षण तया देवोनि सांभाळिते ॥ ३ ॥

" साकी "

॥ पुत्ररक्षणीं जननी-लागीं, कष्ट फार ते होती ॥ जाणुनि सेवा सतत करावी, स्मरुनि उपकृति अहो ती ॥ हें कां सांगावें ॥ विवेक धरुनी वागावें ॥ ४ ॥

(शा. वि.)

॥ मातेचे उपकार फार असती पुत्रा करी कल्पना ॥ त्यांतूनी ऋणमुक्त होशिल अशी ठेवीं मनीं वासना ॥ मातेच्या उदरांत मी

निपजुनी केलें नसे सार्थक ॥ यासाठीं विनती शिवा तवपदीं आहे मनःपूर्वक ॥ ५

"भुजंग प्रयात."

॥ बहू कष्टि दुःखी असे वृद्ध माता ॥
॥ तरी पूर्ण आयू तिला दे अनंता ॥
॥ तिच्या सेवनीं काय माझा झिजावा ॥
॥ तिचा हेतु वायां कदांही न जावा ॥ ६ ॥
॥ तिचे काय आभार वर्णू मुखानें ॥
॥ तिचा शेष हा काळ जावो सुखानें ॥
॥ कटू भाषणा बोलते कोपयुक्त ॥
॥ परी योग्य मातें नसे तें अयुक्त ॥ ७ ॥

"वसंत तिलका."

॥ माते तुझ्या उदरिं मी निपजूनि पाहीं ॥

॥ केलें न सार्थक जगीं गमतें चि कांहीं ॥
॥ सेवा तुझी किमपिही घडली न मातें ॥
॥ आहे बहू मम-शिरीं तव भार माते ॥ ८ ॥
॥ बोलोनियां तुजसि म्यां बहू गांजियेलें ॥
॥ नाहीं कधीं हितवचा तव मानियेलें ॥
॥ कांहीं तरी निज मनीं धरिलेस कां, तें ॥
॥ आहे बहू मम-शिरीं तव-भार माते ॥ ९ ॥
॥ मी जन्मतां मम पिता परलोकिं गेला ॥
॥ अज्ञान बाल असतां प्रतिपाल केला ॥
॥ मत्पोषणीं श्रम तुला पडले महा ते ॥
॥ आहे बहू मम-शिरीं तवभार माते ॥ १० ॥

पद.

(चाल– थोर तुझे उपकार.)

॥ स्मरतें मज वदुं काय ॥ माते स्मरतें मज

वदुं काय ॥ धृ. ॥ तव सेवेला शिवला नाहीं ॥ नष्टचि हा मम काय ॥ माते० ॥ १ ॥ ॥ तदुपकारा पाराचि नेणें ॥ केलेसी सदुपाय ॥ माते० ॥ २ ॥ बाळपणीं मम पिता-वियोगें ॥ ॥ झाला तुजसि अपाय ॥ माते० ॥ ३ ॥ ॥ मत्पोषणिं तूं वनीं फिरोनी ॥ केले फार उपाय ॥ माते० ॥ ४ ॥ जन्मा पासुनि दुःख भोगुनी ॥ शिणला गे तव काय ॥ माते० ॥५॥ ॥ आनंदानें कधिं नच म्यां ते ॥ सेवियलें तव पाय ॥ माते० ॥ ६ ॥ अंतकाळिं तरा चिरसुख देई ॥ कृपाकरीं यदुराय ॥ माते० ॥ ७ ॥ ॥ दास प्रार्थना मान्य करीं हरी ॥ सुखवी माझी माय ॥ माते० ॥ ८ ॥ गंगाधर हा वृथा जन्मला ॥ पुत्र तुझा निरुपाय॥ माते० ॥ ९ ॥

" उपसंहार "

आर्या.

॥ नान्यग्रंथ विलोकन ॥
॥ नाहीं विशेष ज्ञान सामान्य ॥
॥ करितों काव्य परी हें ॥
॥ केवीं हो विबुध मानसा मान्य ॥ १ ॥

श्लोक.

॥ न वृत्त शास्त्रन्न हि वेद शास्त्र ॥
॥ मधीत मन्ये न हि चापि ग्रंथाः ॥
॥ गंधर्व-विद्या न तथाप्यधीता ॥
॥ इयं कृतिर्विश्व-भरस्य प्रीतये ॥ २ ॥